

Thomas Söderqvist om forskningspropositionen

Forskningen behöver glädje

FRÅGAN OM vetenskapen och dess framtid debatteras och utreds ständigt. Alltifrån 1933 års universitetsutredning har den vetenskapliga verksamheten i Sverige varit föremål för en allt ökande politisk omsorg. Med jämna mellanrum "satsar" statsmakten ekonomiskt på forskningen. Nu är det åter dags.

forsknings-politik

I den just utkomna forskningspropositionen lyckas forskningen, som ett av de få områdena av samhällslivet, undgå den ekonomiska frysningsen. Den ska få ökade driftanslag, nya lokaler och fler tjänster. Man lovar att stärka grundforskningen. Att höja kvaliteten. Att stimulera den så avgörande viktiga nyrekryteringen av unga forskare. Att avbyråkratisera forskningsmiljöerna.

Allt detta är väl i för sig bra. Staten ger oss vårt levebröd så att vi kan hålla hus och bil. Ingvar Carlsson har lyhört lyssnat till forskarnas viskningar och rop. Detta är sannerligen en hoppets proposition för vetenskapen som institution.

Det är bara ett litet men. Den förmår inte hindra att vetenskapen som nyskapande och fundamentalt reflekterande verksamhet håller på att gå åt skogen.

Varför det? Jo, därför att själva källan till det innovativa tänkandet och associationsrikedomen, livsnerven för de vågade spekulationerna och analogisluten, och därmed grundvalen för en i bästa mening reflekterande kultur, håller på att sina och förtvina. Det är ju så att den yttersta drivkraften varken ligger i pengar till nya rekryterings tjänster, i en ändrad politisk kommandostrukturer eller i institutionernas storlek. I längden står man nämligen inte ut med att ifrågasätta de etablerade sanningarna för pengar, för högre symbolisk status eller för att ackumulera symbolisk profit eller kulturellt kapital. I längden orkar man bara med den nödvändiga nyfikenheten om entusiasmen hålls vid liv. Förnyelsen står och faller med glädjen.

Teckning: Grandville

Ordning och reda och teoretisk lojalitet premieras bland svenska forskare. Ingen vågar skalpen för det osäkra och oprövade. Därför är forskningen tråkig och fantasilös. Glädjen måste in i forskningen. Bara då har vetenskapen en framtid, skriver Thomas Söderqvist.

Eller med andra ord: den forskning som är spännande och rolig, emellanåt smärtsam som ett maratonlopp, eller av och till fungerar som ersättning för förläshet, är med statistisk sannolikhet också den mest nyskapande och självreflekterande. Detta har forskningsetablissemangen eller de forskningsvårdande myndigheterna naturligtvis inte förutsättningar för att förstå.

Idrottens plågor och lustar kan man sätta sig in i efter den egna joggingrundan, för skams skull förstår man nog också konstens, och naturligtvis könslivets. Men vem har någonsin hört en ansvarig statssekreterare eller forskningsbyråkrat tala om forskningsprojekt som fleråriga orgasmer?

Jag känner ett fåtal professorer som talar och handlar med en viss vetenskaplig uppsluppenhet. Men de intar heller inga ledande ställningar i etablissemangen.

Utan att medvetet vilja späda på den verserande hatbilden av Sverige måste det slås fast att det främsta kännetecknet på svensk vetenskap varken är att den är sektoriserad, överdrivet empirisk eller toppstyrd. Det är den också, men den är framför allt utsägligt tråkig. Kyrkan är sannerligen en glädjens boning jämförd med dess sekulära efterföljare.

Observera att distinktionen tråkig – glädjefylld inte alls är parallell med distinktionerna empirisk – teoretisk eller sektorsforskning – grundforskning. Man behöver bara gå till idéhistorikern Sten Lindroth för att se den högre föreningen mellan källkritiskt pedanteri och vetenskap som evangelium. Eller till sociologen Johan Asplund för en motsvarande förening mellan teoretiskt sofisteri och en viss självironisk uppsluppenhet. Det finns sektorsforskningsprojekt som lockar tanken in på nyfiken-

hetens tassemarker, medan jag kan återropa hyllmeter av sk grundforskning som aldrig ger upphov till en enda ny och intressant tanke.

Ohelig förening

Det bör också tilläggas att den tilltagande fantasilösheten inom vetenskapens institutioner visserligen är ett internationellt fenomen, men att det av hävd ändå är speciellt framträdande i vårt land. Här får forskningspolitiken nämligen god hjälp av det faktum att generationer av forskare har skolats in i rollen som ämbetsmän. Tillsättningsärendenas historia visar att den svenska sakkunniginstitutionen borgade för rättvisa, men samtidigt också för att ordning och reda och teoretisk lojalitet allt som oftast premierades framför innovationsförmåga.

Undantagen visar att försöken till icke-förutsägbar tänkande

alltid har haft det svårt. Förhållandet blev definitivt inte bättre med 60-talets nyttoforskningsdoktrin. Byråkratisk ordning och krav på samhällelig nytta i ohelig förening var särskilt ödeläggande när det gäller lusten att göra en otillåten association.

Denna betraktelse är naturligtvis både subjektiv och orättvis. Naturligtvis finns det massor av svenska vetenskapsmän och vetenskapskvinnor som forskar och diskuterar av kärlek och lust att överskrida gärgårn mellan det säkra och det okända landet. Med femtitalsgenerationens intärd i forskarutbildningen tror jag till och med att antalet åter har ökat. Det förekommer emellanåt att man sitter en hel kväll eller en halv natt och låter hjärnan styra sig själv. Det förekommer inte så sällan ändå, och kanske mest bland doktoranderna. Det kan gå helt lustigt till i kaffepauserna.

Men dessa det civila forskarsamhällets små nischer av glädje och nyfikenhet har det svårt i den institutionaliserade vetenskapen. Den som till äventyrs har suttit till bords i ett seminarierum vet att tystnaden är regel. Vem har inte hört utländska gästföreläsare uttrycka sin förvåning över att alla åhörarna antecknade flitigt och frågade artigt – men att ingen ställde sig upp och anlade moteld, eller vågade sin själ med risk att ha fel.

Jag tror inte att det beror på dåliga språkkunskaper, eller en blyg nationalkaraktär, eller (Gud förbjude det) dåliga kunskaper, utan fastmer att den etablerade vetenskapliga kulturen inte tillåter att man vågar skalpen för att ta upp det osäkra och oprövade. Därför blir konferenssalar och seminarierum fyllda av ekon av det vi alla redan visste förut. Och vi blir alla så sömniga.

Släpp in glädjen

"Det är på tiden att vi ägnar frågan om glädjen i vetenskapens värld lite mer uppmärksamhet. Inte för att jag för ett ögonblick tror att forskningsetablissemangets paradigmatrakter skulle vara beredda att överge maktens privilegier – att vara de som drar upp riktlinjerna för vad vi andra bör syssla med, vilka teorier som ska få utgöra den legitima grundvalen i anslagsförhandlingarna, eller vilken metodik som för stunden ska ge jackpot. Utan fastmer för att alla vi som tappert försöker föra nyfikenhetens, undrans och det vetenskapliga löjets gerillakamp inne i institutionerna och på konferenserna ska vara lite mer offensiva just nu.

Detta är nämligen en strategiskt lämplig övergångssituation. Just nu avrättas sektorsforskningspolitiken på offentlig plats. Men de nya ärkeänglarna har ännu inte hunnit stabilisera den nya doktrinen i institutionella ritualer. Det är nu "la gaya scienza" har sin chans att flytta fram positionerna.

THOMAS SÖDERQVIST
Vetenskapshistoriker,
forskningsstipendiat
i Köpenhamn